

Στόχοι και κατευθύνσεις στη διαπολιτισμική εκπαίδευση

Ενότητα 8: Η ένταξη των Ελληνοποντίων στην
ελληνική εκπαίδευση και την αγορά εργασίας

Αναστασία Κεσίδου, Επίκουρη Καθηγήτρια Α.Π.Θ.
Τμήμα Φιλοσοφίας & Παιδαγωγικής

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Εργασία φοιτητριών

Άννα Γκιώργκη
Μαντλένα Θεοδωρίδου
Κωνσταντίνα Μπιτέρνα

Ιστορικό πλαίσιο

- Η παρουσία του Ελληνισμού στον Εύξεινο Πόντο κατά την αρχαιότητα
- Αλεξανδρινή Περίοδος
- Ένταξη στο βυζαντινό κράτος
- Άλωση του Πόντου (1461)
- Το κίνημα των Νεοτούρκων
- 19 Μαΐου 1919: Άφιξη Μουσταφά Κεμάλ στη Σαμψούντα
- Διώξεις κατά την Οκτωβριανή Επανάσταση
- Διώξεις κατά την Σταλινική περίοδο
- Το τέλος των διώξεων

(Πελαγίδης 2001: 28-50, Φωτιάδης 2001: 107-134)

Προσδιορισμός όρου παλιννόστηση

- παλιννόστηση η [palinóstisi] O33 : 1.η επιστροφή κάποιου στην πατρίδα, ύστερα από μακρόχρονη απουσία· επαναπατρισμός, νόστος: Όσο περνούσαν τα χρόνια τόσο η προοπτική της παλιννόστησής του απομακρυνόταν. 2. (μτφ.) για την επιστροφή κάποιου στον ιδεολογικό, πολιτικό κτλ. χώρο του
- [λόγ. παλιννοστη- (παλιννοστῶ) -σις > -ση]

Προσδιορισμός όρου μετανάστευση

- μετανάστευση η [metanástefsi] O33 : α. ατομική ή ομαδική μετακίνηση από την πατρίδα σε άλλον τόπο, με βασικό κίνητρο την εργασία: Η υπογεννητικότητα και η ~ είναι από τις σημαντικότερες αιτίες που προκαλούν τη μείωση του πληθυσμού μιας χώρας. Υπερπόντια / εσωτερική ~. Εποχιακή ~. β. μετακίνηση ολόκληρου λαού: Δωρική ~. Η μεγάλη ~ των (γερμανικών) λαών κατά τα τέλη της αρχαιότητας. || (επέκτ.): ~ ζώων / πτηνών
- [λόγ. < μων. μετανάστευσις < μεταναστεύ(ω) -σις > -ση]

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής

Η εξέλιξη της ελληνικής παλιννόστησης

- Περίοδος 1968-1977 & 1971-1986: παλιννόστηση από τη Δυτική Ευρώπη και από υπερπόντιες χώρες
- Τέλη δεκαετίας 1980: η Ελλάδα από χώρα εξαγωγής έγινε χώρα υποδοχής μεταναστών
- Δεκαετία 1990: Έλληνες παλιννοστούντες από την Σοβιετική Ένωση

(Λεζέ 2000: 16-17)

Ιστορική πορεία ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στις δημοκρατίες της πρώην Σ.Ε. (1)

- 15^ο αι.: πρώτες νεοελληνικές μετοικεσίες-προσπάθειες οργάνωσης γύρω από την ορθόδοξη εκκλησία-ίδρυση κοινοτήτων, εκκλησιών, σχολείων
- 16^ο αι.: διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού
- 1619: μονή Τσουδών-ελληνοϊταλική σχολή, το 1681 γίνεται Ακαδημία
- 17^ο αι.: Νιέζιν Ουκρανίας- ελληνική σχολή του Κ. Μπουμπά, ελληνική βιβλιοθήκη (με χρήματα της ελληνικής κοινότητας)

Ιστορική πορεία ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στις δημοκρατίες της πρώην Σ.Ε. (2)

- 1679: οι Έλληνες του Νιέζιν χτίζουν ελληνική εκκλησία (λειτουργία στα ελληνικά) και το 1696 στην αυλή της ιδρύουν ελληνικό σχολείο και οικοτροφείο
- 1710: αποκτούν αυτοδιοίκηση και δικά τους σχολεία και εκκλησίες
- 18^ο αι.: ελληνική σχολή Σμολένσκ-τυπώθηκαν στο τυπογραφείο της ελληνορωσικά διδακτικά βιβλία και επιστημονικές μελέτες
- Αρχές 19^{ου} αι.: ο λόγιος κληρικός Βούλγαρης και ο αρχιεπίσκοπος Σλαβενίου και Χερσώνας ιδρύουν το ελληνικό γυμνάσιο στην Πετρούπολη (1775), στη Χερσώνα (1783) και το ιεροδιδασκαλείο

Ιστορική πορεία ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στις δημοκρατίες της πρώην Σ.Ε. (3)

- 1760: λειτουργεί ελληνικό σχολείο στην Κριμαία
- 1814: ιδρύεται η Ελληνοεμπορική Σχολή Οδησσού (το 1911 περιλάμβανε εξατάξια αστική σχολή, προπαρασκευαστική τάξη, τετρατάξια εμπορική σχολή)
- Αρχές 20^{ου} αι.: ζούν στη Ρωσία περίπου 700.000 Έλληνες
- 1920: στη Μαριούπολη ιδρύονται ελληνικά σχολεία-διδασκαλία στη καθαρεύουσα
- Μέσα 19^{ου} αι. : προώθηση πανσλαβικού σχεδίου-διακοπή λειτουργίας ελληνικών σχολείων λόγω έλλειψης προσωπικού

Ιστορική πορεία ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στις δημοκρατίες της πρώην Σ.Ε. (4)

- 1878: επαναλειτουργία αλλά στη ρωσική γλώσσα- ίδρυση στη Μαριούπολη 2 ρωσικών γυμνασίων
- 1880: εφαρμογή πανσλαβικού σχεδίου
- 1885: οικειοποίηση του σχολείου της Καρτίγκκας (από το 1864 λειτουργούσε μόνο στην ελληνική γλώσσα) από ρωσικές οικογένειες
- 1890: στον Καύκασο αναλαμβάνει την εκπαίδευση η Ιερά Σύνοδος- ίδρυση εκκλησιαστικών σχολείων
- 1895-96: ιδρύονται υπουργικά ή κρατικά σχολεία από το ρωσικό καθεστώς

Ιστορική πορεία ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στις δημοκρατίες της πρώην Σ.Ε. (5)

- 1905: έκδοση ελληνικών εφημερίδων-τόνωση εθνικής συνείδησης
- 1914: η κοινότητα του Αικατερινοντάρ καλεί σε συνεδρίαση τις πλησιέστερες κοινότητες, αποφασίζουν την παράκληση της ελληνικής κυβέρνησης να αναγνωρίσει όλα τα σχολεία και να προτείνει να γίνονται τα μισά μαθήματα στα ελληνικά
- 1917: Οκτωβριανή Επανάσταση-επικράτηση μπολσεβίκων-επαναστατική πολιτική του Λένιν-ίδρυση ελληνικών σχολείων, θεάτρων, εκδοτικών οίκων
- 1917-1937: ραγδαία ανάπτυξη ελληνόγλωσσης λογοτεχνίας

Ιστορική πορεία ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στις δημοκρατίες της πρώην Σ.Ε. (6)

- 1924: θάνατος Λένιν-κύριοι διάδοχοί του ο Στάλιν και ο Τρότσκι-επικράτηση Στάλιν
- 1938: σταλινικό καθεστώς-κατάργηση βασικών δικαιωμάτων των εθνοτήτων, επιβολή ρωσικής γλώσσας, κλείσιμο ελληνικών σχολείων, διωγμός ή εκτέλεση αρκετών Ελλήνων δασκάλων και συγγραφέων
- Αρχές του '40: οι Έλληνες υποχρεούνται να φοιτούν είτε στο ρωσικό σχολείο είτε στο εθνικό σχολείο της περιοχής-μόνο στη Γεωργία υπήρχε στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο πρόγραμμα εκμάθησης της ελληνικής

Ιστορική πορεία ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στις δημοκρατίες της πρώην Σ.Ε. (7)

- Αργότερα η λειτουργία των ελληνικών σχολείων διακόπτεται, η διδασκαλία της ελληνικής απαγορεύεται- διδασκαλία μόνο στο Πανεπιστήμιο Λομονόσοφ, στη Σχολή Πολέμου, στη Διπλωματική Ακαδημία Μόσχας και στα Πανεπιστήμια του Λένινγκραντ και του Κιέβου
- 1980-81: διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κρούσμπαγια
- 1988-89: στο τμήμα Ελληνικής Γλώσσας στο Πανεπιστήμιο Μόσχας

Ιστορική πορεία ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στις δημοκρατίες της πρώην Σ.Ε. (8)

- 1989-92: δημιουργία 30 ελληνικών συλλόγων
- 1991: Ανώτατο Σοβιέτ-πλήρης αποκατάσταση των δικαιωμάτων των Ελλήνων που έπεσαν θύματα των σταλινικών διώξεων/ άνοιξε παράρτημα ελληνικής λογοτεχνίας στο πανεπιστήμιο Κουμπάν της Ρωσίας/ ίδρυση του Ινστιτούτου Ανθρωπιστικών σπουδών στη Μαριανούπολη της Ουκρανίας

Σήμερα

- Στο Πανεπιστήμιο της Τιφλίδας, όπου το 1987 είχε δημιουργηθεί τμήμα νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας, η αρχαία και νέα ελληνική γλώσσα διδάσκεται σε πολλούς φοιτητές.
- Λειτουργεί Ινστιτούτο Ελληνικών σπουδών, εργαστήριο ελληνικών εκδόσεων και ελληνική βιβλιοθήκη.
- Σε 14 δημόσια σχολεία της Γεωργίας παραδίδονται μαθήματα ελληνικής διάρκειας 15 ωρών.
- Κυριακάτικα σχολεία (δημιουργήθηκαν από την ομοσπονδία ελληνικών συλλόγων της δημοκρατίας αυτής): μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα, την ιστορία και τον πολιτισμό της Ελλάδας, τους ελληνικούς χορούς και τραγούδια από Γεωργιανούς φιλέλληνες ή ομογενείς διδάσκοντες.

Τα προβλήματα

- Μείωση του αριθμού των μαθητών ελληνικής καταγωγής στις δημοκρατίες, λόγω του μεγάλου μεταναστευτικού ρεύματος στην Ελλάδα
- Ελλείψεις ελληνικών βιβλίων και βοηθημάτων, ελληνικών περιοδικών εκδόσεων και οπτικοακουστικών μέσων
- Ελλιπής κατάρτιση των χαμηλόμισθων εκπαιδευτικών της ελληνικής
- Προβληματισμός από τους εκεί πανεπιστημιακούς φορείς για το αν θα πρέπει να διδάσκεται η ελληνική ως βασική ή δευτερεύουσα ειδικότητα στους φοιτητές

Το εκπαιδευτικό σύστημα στην πρώην Σοβιετική Ένωση

- Μεγάλη εξειδίκευση σε όλους τους κλάδους και σε όλα τα επίπεδα
  - Στοχεύει στην κάλυψη αναγκών της παραγωγής-συνδέεται άμεσα με τις πρακτικές ανάγκες της κοινωνίας
  - Το επίπεδο των πανεπιστημίων δεν είναι το ίδιο παντού-τα κεντρικά πανεπιστήμια έχουν υψηλό επίπεδο
  - Η φοίτηση στα πανεπιστήμια είναι υποχρεωτική και πιθανή αποτυχία δικαιολογείται για μία μόνο φορά-διαφορετικά ο φοιτητής διαγράφεται
  - Οι προερχόμενοι από αστικά περιβάλλοντα εμφανίζουν καλύτερη εκπαίδευση σε σχέση με όσους γεννήθηκαν στον αγροτικό χώρο
- (Κασιμάτη 1992: 183, 149-150)

Κοινωνική και σχολική προσαρμογή των ελληνοποντίων μαθητών στην Ελλάδα

- Δεκαετία του 1970: η σχετική εκπαιδευτική πολιτική έχει έντονο «προνοιακό-φιλανθρωπικό» χαρακτήρα
- Η βάση για την εισαγωγή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή για την προαγωγή από τάξη σε τάξη, κατά κανόνα, είναι το οκτώ.
- Με την έναρξη της δεκαετίας του 1980 η εκπαιδευτική πολιτική περνά από τη λογική της παροχής πίστωσης χρόνου και μείωσης των απαιτήσεων στη λογική της λήψης αντισταθμιστικών μέτρων.

(Δαμανάκης 2002: 57)

Τάξεις Υποδοχής και Φροντιστηριακά Τμήματα (1)

- 1980: με σχετική υπουργική απόφαση (Φ.818-2/Ζ/4139/20.10.80) εγκαινιάζεται ο θεσμός
- 1983: νομοθετούνται (Ν.1404/83, αρ. 45)
- Στόχος: ένταξη και ομαλή προσαρμογή των παλιννοστούντων μαθητών τέκνων ελλήνων μεταναστών στα σχολεία
- Το άρθρο 45 του νόμου 1404/1983 εφαρμόστηκε για επτά χρόνια μέχρι την αντικατάστασή του από το άρθρο 2 του νόμου 1894/1990

(Δαμανάκης 2002: 57-58)

Τάξεις Υποδοχής και Φροντιστηριακά Τμήματα (2)

- Στις προγενέστερες διατάξεις η δικαιοδοσία ανήκε αποκλειστικά στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων-με το νέο νόμο διαχέεται σε περισσότερους φορείς.
- «Αφομοιωτική» εκπαιδευτική πολιτική- τα παιδιά των Ελλήνων μεταναστών όφειλαν να αποδεχτούν τον πολιτισμό της χώρας όπου επέστρεψαν-η δική τους πολιτισμική κουλτούρα και η γλώσσα που είχαν αποκτήσει από τη χώρα προέλευσης κρίνονται αρνητικά και αγνοούνται.

Τα Σχολεία Παλινοστούντων (1)

- Ιδρύθηκαν σύμφωνα με τα Προεδρικά Διατάγματα 435/84 και 369/85 αντίστοιχα-η έκδοση των παραπάνω Π.Δ. βασίστηκε στο Νομοθετικό Διάταγμα 339/74 (ΦΕΚ 61/11.3.1974)(Δαμανάκης 2002: 64)
- Φοιτούν αποκλειστικά παλινοστούντες μαθητές-αρχικά από αγγλόφωνες και γερμανόφωνες χώρες, ενώ από το 1990 και μετά και από ρωσόφωνες

Τα Σχολεία Παλινοστούντων (2)

- Οδηγούσαν τους μαθητές σε μια μόνο επιφανειακή ένταξή τους-σταδιακή απομόνωση και περιθωριοποίησή τους
- Οι γονείς αποδέχονταν κατά κάποιο τρόπο την περιθωριοποίηση και επιδίωκαν τα παιδιά τους να αντιμετωπίζονται ως μια ιδιαίτερη κατηγορία μαθητών -επιδίωξαν να υπάρχει διαχωρισμός ανάμεσα στους ίδιους τους παλινοστούντες μαθητές ανάλογα με τη χώρα προέλευσής τους.

Τα Σχολεία Διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (1)

- 1996: σε ένα γενικότερο πλαίσιο ρύθμισης της ελληνικής παιδείας στο εξωτερικό εισάγεται ένα κεφάλαιο που αφορά την ίδρυση Σχολείων Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης
- Σε αυτά επιδιώκονταν:
  - η μετατροπή κοινών δημοσίων σχολείων σε σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης
  - η δημιουργία πειραματικών σχολείων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης υπό την επιτροπεία Α.Ε.Ι.
  - η ίδρυση δημοσίων ή ιδιωτικών σχολείων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης

Τα Σχολεία Διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (2)

- η γενικότερη εισαγωγή της έννοιας της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στα δημόσια σχολεία μέσω ξεχωριστών τμημάτων ή μαθημάτων
- Το πνεύμα του νόμου είναι η αντιμετώπιση των παλιννοστούντων ως μιας αυστηρά ιδιαίτερης κατηγορίας μαθητών
- Δεν προωθούνταν η διαπολιτισμική εκπαίδευση και ένταξη των παλιννοστούντων μαθητών μέσω της ισότιμης και ουσιαστικής αλληλεπίδρασής τους τόσο με τους συμμαθητές τους όσο και με το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά ο περαιτέρω διαχωρισμός τους από τους ντόπιους στο θέμα της εκπαίδευσης.

Προβλήματα κοινωνικής-σχολικής προσαρμογής-ένταξης των Ελληνοποντίων στην Ελλάδα (1)

- Ελλιπής ή ανεπαρκής γνώση της γλώσσας-δυσκολία στην επικοινωνία
- Χαμηλή επίδοση στο σχολείο λόγω του παραπάνω προβλήματος
- Δέχονταν πίεση από το οικογενειακό τους περιβάλλον για σχολική επιτυχία
- Ένιωθαν αρνητικά συναισθήματα από τα νέα δεδομένα
- Η οικογένειά τους βίωνε κοινωνικοοικονομικά προβλήματα

Προβλήματα κοινωνικής-σχολικής προσαρμογής-ένταξης των Ελληνοποντίων στην Ελλάδα (2)

- Τους επηρέαζε η αρνητική στάση των γονιών τους
- Δυσκολία προσαρμογής σε ένα διαφορετικό σχολικό περιβάλλον από αυτό που είχαν συνηθίσει
- Μη διαφοροποίηση της διδασκαλίας με βάση τις ανάγκες των παιδιών
- Η σχέση τους με τους γηγενείς συμμαθητές τους-ρατσιστικές εκδηλώσεις

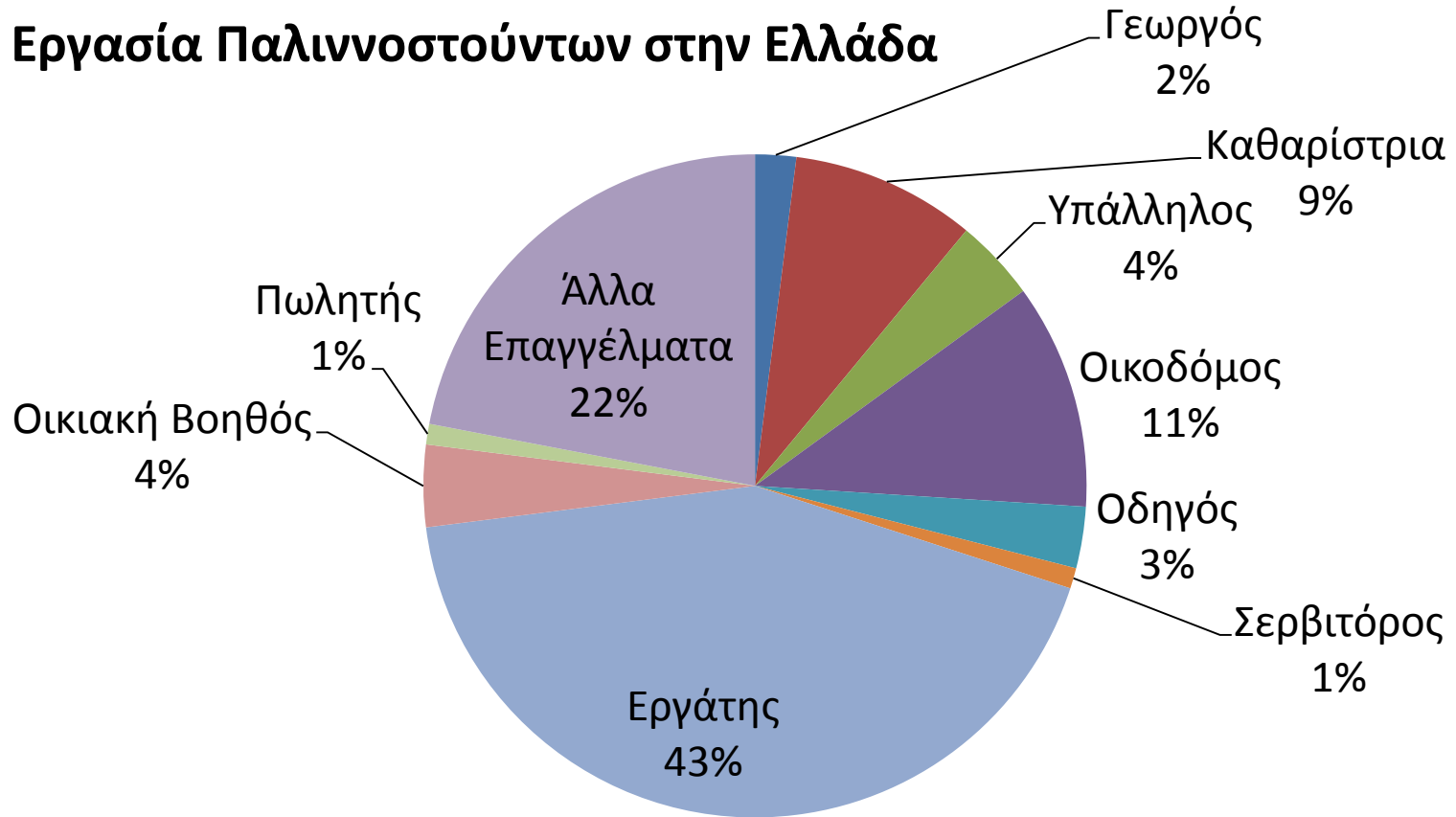
Η ένταξη των Ελληνοποντίων στην αγορά εργασίας (1)

- 78% των πτυχιούχων ανώτατης εκπαίδευσης κατείχαν στην Ελλάδα εργασιακές θέσεις που δεν απαιτούσαν τόσο υψηλό επίπεδο γνώσεων, 3,1% ήταν υπάλληλοι γραφείου, το 1,5% εμποροϋπάλληλοι, το 5,1% απασχολούνταν στις λαϊκές, το 7,5% ήταν οικιακοί βοηθοί, 1,5% ήταν εργάτες γεωργικών εκμεταλλεύσεων.
- Απουσία των Ποντίων από τον αγροτικό τομέα
- Η ανεργία στις γυναίκες άγγιζε το 46,82% παρά το γεγονός ότι βρίσκονταν ψηλότερα στις βαθμίδες της εκπαίδευσης σε σχέση με τους άνδρες.

Η ένταξη των Ελληνοποντίων στην αγορά εργασίας (2)

Εργασία Παλινοστούντων στην Ελλάδα

Υπουργείο Μακεδονίας- Θράκης 2000: 79

Τα προβλήματα που αντιμετώπισαν

- Άνεργοι ή υποαπασχολούμενοι
- Διέξοδος σε υπηρετικά ή εργατικά επαγγέλματα
- Ελλιπής γνώση της ελληνικής γλώσσας
- Διαφορετικό πολιτικό και κοινωνικό σύστημα
- Τα πτυχία τους δεν μπορούν να αναγνωριστούν
- Ζήτημα σχετικότητας επαγγέλματος και εκπαίδευσης
- Εξειδίκευση

Οι επιπτώσεις της παλιννόστησης στην οικονομία

- Ευνοϊκά αποτελέσματα στις τοπικές οικονομίες
- Έστειλαν εμβάσματα στο εξωτερικό
- Συντέλεσαν και στην αύξηση ζήτησης πολλών βασικών αναγκών, αλλά και υπηρεσιών (διατροφή, ένδυση, κατοικία)
- Η απασχόλησή τους στις επιχειρήσεις αύξανε την οικονομική δραστηριότητά τους
- Βοήθησαν στην αύξηση του εισοδήματος τόσο του πρωτογενούς όσο και του τριτογενούς τομέα

Συμπεράσματα (1)

- Ένα μεγάλο μέρος των 30.000 Ποντίων που ήρθαν στην Ελλάδα από την πρώην Σοβιετική Ένωση στην περίοδο 1985-1990, αλλά και κυρίως στα έτη 1989-1990, έχει σχετικά υψηλό μορφωτικό επίπεδο και σε σημαντικό βαθμό τεχνικές εξειδικεύσεις (Κασιμάτη 1992: 368).
- Υπήρχε μακράιωνη παρουσία των Ελλήνων στα παράλια του Εύξεινου Πόντου.
- Οι διώξεις των Ελλήνων από γειτονικούς λαούς σήμανε την έξοδό τους προς άλλες χώρες ή την πατρίδα τους.
- Ο Ελληνισμός του Πόντου έπρεπε να μάθει να επιβιώνει μέσα από τα προβλήματα.
- Τα αίτια της παλιννόστησης ήταν οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά καθώς και ψυχολογικά.

Συμπεράσματα (2)

- Εφαρμόστηκε γενικά ένα αφομοιωτικό μοντέλο εκπαίδευσης που αντιμετώπιζε τη διαφορετικότητα ως έλλειμμα –η ένταξη και η πορεία τους μέσα στο ελληνικό σχολείο μέχρι σήμερα αντιμετωπίζει προβλήματα.
- Η ελληνική πολιτεία οφείλει να προβεί σε παρεμβάσεις στη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος, ώστε να εξασφαλίσει μια παιδεία ίσων ευκαιριών για όλους.
- Δυσκολία ένταξης στην αγορά εργασίας
- Αναγκαστική ετεροαπασχόληση για επιβίωση

Βιβλιογραφία (1)

1. Δαμανάκης, Μ. (2002), *Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα, Διαπολιτισμική προσέγγιση*, Αθήνα: Gutenberg.
2. Κασιμάτη, Κ. (1992), *Πόντιοι μετανάστες από την πρώτην Σοβιετική Ένωση: Κοινωνική και Οικονομική τους ένταξη*, Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού- Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών- Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού- Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής.
3. Λεζέ, Ευ. (2000), *Η στάση των εφήβων ελληνοποντίων παλιννοστούντων ομογενών από την πρώτην Σοβιετική Ένωση απέναντι στην ελληνική γλώσσα. Έρευνα στους Ελληνοποντίους μαθητές των δημοσίων Γυμνασίων των περιοχών Καλλιθέας και Μενιδίου του νομού Αττικής*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών: Διδακτορική Διατριβή, δημοσιευμένη στο www.didaktorika.gr.

Βιβλιογραφία (2)

4. Πελαγίδης, Σ. (2001²), *Εγκυκλοπαίδεια: Αλησμόνητες Πατρίδες του Ελληνισμού, Ο Ηρωικός Πόντος, Τόμος 9ος*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κεσόπουλος.
5. Φωτιάδης, Κ. (2001²), *Εγκυκλοπαίδεια: Αλησμόνητες Πατρίδες του Ελληνισμού, Οι Έλληνες του Εύξεινου Πόντου και του Καυκάσου, Τόμος 8ος*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κεσόπουλος.
6. Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης γενική γραμματεία παλιννοστούντων ομογενών (2000), *Η ταυτότητα των παλιννοστούντων ομογενών από την Ε.Σ.Σ.Δ*, Θεσσαλονίκη.

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Γεωργία Μπουρουτζή
Θεσσαλονίκη, Μάρτιος 2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

